

*Журавель Г. П., к.е.н., професор кафедри обліку у виробничій сфері,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна
Журавель Ю. Г., к.е.н., економіст з фінансової роботи,
ТОВ «БАСФ Т.О.В.», м. Київ, Україна*

Реструктуризація економіки – важлива передумова її інноваційного розвитку

Сьогодні українська економіка у своїй динаміці за параметрами ВВП, промислового виробництва, продуктивності праці ще не досягла рівня 1990 року. Завдання державної політики полягає в тому, щоб не тільки відновити вже досягнутий рівень, а здійснити якісні зміни в суспільстві. Тому в національній економіці мають бути задіяні кардинально нові механізми, що ґрунтуються на ідеології інноваційного розвитку. Структурно-технологічні зміни та дієві інститути мають стати базовими індустріальними основами перебудови економіки. Структурні зміни необхідні, як в цілому в економіці (між видами економічної діяльності), так і в промисловому сегменті. Процес модернізації розпочинається тоді, коли необхідно провести прогресивні зміни в суспільстві, основними з яких є зміна структури економіки, створення ефективної інституційної структури та розбудова оптимального інституційного середовища.

Інноваційну модель розвитку сучасного суспільства неможливо впровадити без реальної модернізації. Водночас зміна структури економіки, створення ефективної інституційної структури та розбудова оптимального інституційного середовища, потребують розроблення відповідної стратегії, що комплексно узгоджує дії всіх органів і ґрунтується на неупередженій оцінці економічних явищ, зокрема, процесі формування доданої вартості, структури економіки, обробної промисловості, ІТ-технологій, умов інноваційної діяльності, технічного базису. Всі вони знаходяться у тісній залежності, а також визначають рівень економічної безпеки держави.

Сьогодні в Україні розвиваються малонаукоємні та низько технологічні сировинні галузі (добувна, паливна, харчова, легка промисловість), а кількість підприємств, які впроваджують інновації становить близько 12%. За

розрахунками експертів, для якісного прориву необхідно збільшити частку технологічно високих виробництв до 35-40%, частку наукоємної продукції – до 25-30%, питому вагу підприємств, що впроваджують інновації – до 35-45% [1]. Такі якісні зрушення можуть бути досягнуті на основі кардинальної зміни структури економіки.

Структура економіки – це центральна складова поняття «економічний розвиток». Вона відображає співвідношення між різними елементами економічної системи, які функціонуючи разом, повинні забезпечувати відтворювальні, соціальні, галузеві, регіональні, зовнішньоекономічні пропорції суспільного розвитку. Варто звернути увагу, що економічне зростання країн Європи напряму пов'язане із глибокими структурними зрушеннями, які створили основу для науково-технічного прогресу, а «стрибок» країн Південно-Східної Азії відбувся завдяки прискореному розвитку на сучасній науково-технічній основі галузей електроніки та машинобудування.

Визначальна роль у структурній характеристиці економіки належить галузевій структурі. Але за висновками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень (далі – НІСД) в Україні сформувалася неефективна структура економіки з високою ресурсною та енергоємністю виробництва, надмірним екстенсивним розвитком добувної промисловості, низьким рівнем виробництва інноваційної продукції, відсталим розвитком інфраструктури, неефективним функціонуванням секторів, що повинні забезпечувати соціальний розвиток. Крім того, високий рівень інтеграції економіки в сировинні ринки (металургія, транспортні послуги) робить економіку вразливою до будь-яких цінових шоків [2, 11]. Такі висновки фахівців НІСД наглядно підтверджуються зміною структури валової доданої вартості та різним внеском окремих галузей в її створення. Внаслідок технологічної відсталості та недосконалої структури економіки, що доповнюються недоліками організаційно-економічного й інституційного забезпечення економічних процесів, національне виробництво характеризується низькою продуктивністю праці. За даними The Conference Board Total Economy Database, Україна

Секція 1. Проблеми та перспективи розвитку економіки із урахуванням інноваційних тенденцій

відставала за показником продуктивності праці (ВВП на одного зайнятого) від старих країн-членів ЄС у 3-6 разів, нових східноєвропейських країн-членів ЄС (крім Румунії та Болгарії) – у 2,0-3,7 рази, а також країн СНД: Азербайджану – у 1,2 рази, Казахстану – у 1,6 разу, Білорусі – у 2 рази, Росії – у 2,2 рази [3, 4].

Економіка України характеризується значними структурними дисбалансами. Зокрема, понад дві третини обсягу промислового виробництва випускають сировинні галузі, а частка машинобудування в структурі промисловості становить лише 8-13%. Слід врахувати, що в економічно розвинених країнах 85-90% приріст ВВП забезпечується шляхом експорту високотехнологічної продукції. В Україні ж, за оцінками експертів, пороговий рівень існування інноваційної моделі економіки визначається 40% інновативності, а фактичний рівень забезпечення економічного росту за рахунок технологічних нововведень української економіки коливається в діапазоні лише 5-10% [4].

Структура валової доданої вартості свідчить, що у 2014 році, вклад переробної промисловості становив 13,1%, в той час як у 2006 році – 23,1%. Добувна промисловість при внескові в додану вартість у 2006 році 4,7%, за результатами 2014 року збільшила свою частку до 5,8%. Слід підкреслити, що стрімко збільшується сектор діяльності, що охоплює торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів [5, 462].

Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» в 2011 році були затверджені стратегічні напрями впровадження інновацій на десять років, які передбачають: освоєння нових технологій в частині: 1) впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії; 2) високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування; 3) виробництва матеріалів, їх оброблення, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; 4) технологічне оновлення агропромислового комплексу; 5) впровадження нових технологій для медичного обслуговування, фармацевтики;

6) застосування технологій більш чистого виробництва та охорони природи; 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [6].

Визначені на державному рівні інноваційні пріоритети потенційно передбачають стрімкий розвиток обробної промисловості. Але порівняння структури обробної промисловості України із розвиненими країнами свідчить, що в Україні сформувалася неефективна її структура. З 1990 року в Україні частка машинобудування зменшилася майже у 2,6 рази, легкої промисловості – у 10 разів. На цьому фоні зросла питома вага металургії та оброблення металу, добувної промисловості, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, що свідчить про суттєві диспропорції та залежність виробництва від сировинного попиту на зовнішньому ринку.

Структура обробної промисловості свідчить про те, що в Україні отримали розвиток низько технологічні галузі із використанням застарілих технологій. Значну частину в структурі промислового виробництва становлять галузі, що виробляють сировину. Близько 58% продукції припадає на третій технологічний уклад (виробництво будівельних матеріалів, чорну металургію, суднобудування, оброблення металу, легку, деревообробну целюлозно-паперову промисловість). Водночас, у обсязі випуску продукції вищі технологічні уклади – п'ятий і шостий – складають лише 4%. Причому шостий (технологічний) уклад, що визначає перспективи високотехнологічного розвитку країни в нашій країні майже відсутній – менше 0,1% [2, 16–17].

У 2014 році частка вітчизняних підприємств, що реально впровадили інновації, становила близько 12%. Серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26%, Греція – 29%. Порівняно з країнами-лідерами, такими як Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%), цей розрив з Україною складає майже п'ять разів [1]. Згідно з наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» в частині індикаторів і порогових значень стану науково-технологічної безпеки передбачено, що в Україні частка підприємств, що

Секція 1. Проблеми та перспективи розвитку економіки із урахуванням інноваційних тенденцій

впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств, має становити не менше 50%. Фактичні ж показники в чотири рази нижчі.

Слід врахувати, що інноваційні процеси тісно пов'язані з виконанням наукових і науково-технічних робіт. Але їх обсяг в Україні відносно ВВП залишається дуже низьким, менше 1%. Обмеженими є також обсяги фінансування.

Отже, загальні результати інноваційної діяльності в Україні знаходяться на низькому рівні. Вони напряму залежать від структури економіки, попиту на інноваційну продукцію, стану техніко-технологічних розробок, обсягів фінансування наукових і науково-технічних робіт і становлять загрозу економічній безпеці країни.

Література:

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів". Постанова ВР України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 11. – 148 с.
2. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки [Текст] / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.] ; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.
3. Пріоритети інвестиційної політики у контексті модернізації економіки України / Аналітична доповідь [Текст] / Національний інститут стратегічних досліджень / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська, О.О. Молдован [та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 48 с.
4. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В. Бурлака // Діловий вісник. – № 12 (199). – 2010 [Електронний ресурс]. -Режим доступу:<http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2010/dv1012131.ua.html>.
5. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – С. 684 с.
6. Закон України від 8.09.2011 № 3715 «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.